

V L A D I M I R N

Gde se sve traži poreklo junačkoj pesmi?

Dobili smo još jedno tumačenje o poreklu naše junačke pesme. Reč je upravo o poreklu kosovskih pesama. A kada bi se u ovom ili nekom drugom slučaju radio o svim drugim a ne o kosovskim pesmama tada bi i moglo biti reč samo o jednom krugu pesama. Jednoj pojavi. Kada je pak reč o kosovskim pesmama onda se mora govoriti, onda može biti reč samo o poreklu naše junačke pesme uopšte. Jer su kosovske pesme najstarije naše pesme znači da utvrditi njihovo poreklo znači utvrditi poreklo našoj junačkoj pesmi. To pak znači učiniti krupan doprinos ne samo izučavanju naše nego poezije uopšte. Taj posao otuda ne traži samo obimno i temeljito poznavanje prilika o životu i radu ljudi koji su stvarali, sa taj posao nije dovoljno samo poznavanje života i razvitka naše junačke pesme, čak je malo poznati i život poezije (ovakve) u svetu. Za taj posao potrebno je pre svega upoznati uslove koji omogućuju pojavu baš te i takve poezije. Potrebno je potom problem sagledati u svoj svojoj celovitosti. I, najzad, ne smiju se imati nikakve predrasude prema ljudima i mestima gde je pesma nastala ili gde bi mogla da nastane. Učiniti to znači omogućiti da se istorijski dokument jednog vremena shvate u kruhu svetlu i time makar i za kratko vreme skrenu s prava puta napori koji rešavaju osnovna pitanja o životu i razvitku poezije. Time se konačno omogućuje najpotpuniji i najbrži razvijetak poezije.

Iako naizgled dobro dokumentovan napis Svetozara Matića (Poreklo kosovskih pesama kratkoga stiha, Zbornik Matice srpske za književnost i jezik, knj. 1, Novi Sad 1954) nije uspeo objasniti poreklo ovih pesama. Još manje ovaj napis znači bilo što kao doprinos rešavanju pitanja porekla naše junačke pesme. Istina, to treba reći, Svetozar Matić je pitanju prisao sa novim dokazima, ali, i to se mora reći, ne i drugče nego je to pitanje tretirano u našoj nauč.

Novo kod Svetozara Matića je to što on načini još jednu, novu, mogućnost o uticajima i uslovima kojima su omogućili radjanje kosovskih pesama. To što nije drugče kod njega je u tome što on nije htio, ili nije ni mogao, krenuti ni koraka dalje od već utvrđenih puteva iznalaženja takvih materijalnih mogućnosti koji su uslovili tako veliku poeziju kao što je naša epska pesma. Međutim, naša se junačka pesma razvijala i razvila bez nasuprot svemu tome. Ona je bila i ostala, ako se nije negde izgubila, uvek i samo izraz puka. Svi materijalni uslovi bili su prepreke razvitku duhovnog izraza puka, otuda i junačku pesmu našeg puka treba shvatiti nasuprot svakom materijalnom napredovanju klasa na vlasti, ili bar onima kojima vlast ne čini nikakve prepreke u životu i u radu.

Već je Kravcov, kao i Svetozar Matić, tražio i bogatstvo i kulturu za život takvog pesništva kakvo je naše. To je on našao na dvorovima srpske vlastele. Drastičan je primer Kravcovljev kada u sjaju dvorova ne vidi izraz neprevezidjenih želja (ili zadovoljenu maštu u život obliku koju ni mašta ne može prevazići) nego dokumenat o tome kako je ta pesma stvar narudžbe. Izraz sujeta. Dokaz jedne materijalne kulture. Ravan je ovome i Svetozar Matić kada pesmu Car Lazar i carica Milica razlikuje od ostalih Podrugovićevih pesama „onom velikom tragčnom ozbiljnošću, a naročito crkvenim elementom (za krst časni krvcu proljevati) (podvukao L. C.). I jer Kravcov nije krenuo putem kojim je trebalo krenuti, nije mogao, jer se služio istim sredstvima, ni Svetozar Matić reći nešto što bi bio istinski doprinos problemu koj je načeo.

(Nastavak na desetoj strani)

LAZAR ČURČIĆ

Uvaženi
drugovi potomci!
Čeprkajuć
današnji izmet skamenjen,
izučavajući naše dane u tmici,
upitaćete,

možda
i za mene.

Reći će, vaš naučnik,
moguće,
kroz pitanja
što ga erudicijom vode,
da živeo je
neki pesnik vrući,
i jarki neprijatelj nekuvane vode.
Profesore,
bicikl—naočare dole!

O vremenu
i sebi
sam ču da kažem
bolje.

Ja sam djubretar
i vodonoša.

Revolucija je
mobilisala mene,
na front sam
iz gospodskih vrtova
pošao
poezije—

kapričiozne žene.
Zasadila vrtić milo

kći,
imanjce,
dolina.

„Sama vrtić sam sadila,
sama ču da polivam.“
Ko stihom iz kante lije,
ko klepajući,

usta sbere, —
kudravi li je Mirejki,

mudrovan Kudrejki
[li — je]

ko još da ih razabere!

Nema skotu karantina —

iza zida sitan zven:

„Tara-tina, tara-tina,
t-e-n...“

I nije važno,

što su iz takvih ruža
moja poprsja uzvisili

skverovima,
gde pljuje tuberkuloza,
gde p.... je s huljom
i sifilis.

I meni
od agitpropa
trnu zubi,

i ja bih
za vas

romanse da trubim, —
korisnije je to
i dražesnije.

No ja sam

sebe
smirivao,
grubo
stajući na grlo
sopstvene pesme.

Slušajte,
drugovi potomci,

DA SA

PRVI UVO

glavar agituje grlati,
njaveći.

Dok se poezije
zagluše potoci,

preko lirske
svečica ču preći,
i ko živi
živima ču reci.

Ja ču vam
u komunističko doći daleko
ne,

ko pesmarčko-jesenji vesnik.
Moj stih će doći

kroz kičme vekova
i kroz glave
vlada i pesnika.
Moj stih će doći,
ali ne ko ovo, —

AMADEO MODILJANI:

ne ko u amorno-lirskom lovnu
sto strela

[dojezdi],

ne ko što numizmatičaru
dolazi stari novac

i ne ko svetlost sa umrlih zvezda.
Moj stih će

radom

probiti leta svod

i javiće se
grubo,

vidno,

ko plima,

ko naših dana
što dodje vodovod,
sagradjen još

od robova Rima.

U grobnice knjiga
sahranjen, koji stih

GDE SE SUE TRAŽI POREKLO JUNAČKOJ PESMI?

Lazar Čurčić

(Nastavak sa osme strane)

Još veću grešku načinio je Svetozar Matić izdvojivši problem kosovskih pesama kao nekakav izuzetak. U toj situaciji on se našao u položaju da je morao, hteo to on ili ne, da pronađe ne samo uslove nego i mesto koji bi bili sposobni da omoguće jednu sasvim izdvojenu pesničku akciju. Ne samo, činjenica što su bili potrebni kaludjeri (a njih je bilo na čitavom srpskom i hrvatskom jezičkom terenu) nego je morao da iznalaže i takve kaludjere, ili crkvenu organizaciju, koja je bila u čitavom tom našem religijskom sistemu izuzetak. Naročno ovome treba dodati još i to da je autor već unapred negirao izvesnu mogućnost duhovne akcije kod pučana. Eto u toj i takvoj situaciji morao je Svetozar Matić pronaći Srem i dodeliti mu dlogu mesta na kom je rodjena kosovska pesma.

To je jedino novo kod Svetozara Matića ali i to nije originalno. Stoji činjenica da je Srem, da je Fruška Gora, u jednom vremenu predstavljala centralno mesto svega srpskog života. Stoji činjenica da je usmena, pučka književnost ponekad i primala nešto od pisane literature. Ali konstatovati da se usmena književnost razvijala, u našem slučaju, jedino na temeljima pisane literature više je nego nenučno. A kada bi stvar bila sama u tome tada bi se Svetozaru Matiću moglo još što šta oprostiti. Srpski manastiri su bili feudalna imanja sa tradicijom i bogatstvom, obrazovanje je njima služilo tek za utvrđivanje i očuvanje vlasti a ne za budjenje neke narodne svesti. Beć i Pešta još su uvek bili i najnižem kaludjeri od najvrednijeg seljaka fraškogorskog. A kad se taj seljak, i srmački, u licu jednog Vuka dočepao znanja on je znao, i imao je dovoljno snage i hrabrosti, da kaže što ima kazati. Tom seljaku (Vuku), međutim, Svetozar Matić pripisuje zaboravnost.

Jedna nesreća uslovila je jednu srećnu okolnost. Na jednom vrlo malom terenu, tlu uz Srbiju, okupili su se oni ljudi koji su joj mnogo dali, čekajući da joj se vrate, i dadu više nego su joj ikadu ranije dali. Moguće je uz sve okolnosti pretpostaviti da su Vuk, Višnjić, Podrugović, Spasenija i oni što ostadoše bezimeni i mogli primiti ponešto u Sremu. Ali pre svega i iznad svega treba pretpostaviti da je blizina medju pevačima morala usloviti izvesno diferenciranje medju pevačima. Tu je u takvoj situaciji moralno nastati i čišćenje pesama od lošeg. U Sremu su pevači mogli tačnije čuti poneki istorijski dogadjaj (samo toliko i ništa više od kaludjerske kulture) i u tom smislu popraviti pesmu. Pevajući po manastirskim slavama oni su videći „pobožnost“ puka mogli i dodavati ponešto od crkvenog ideja. I to je sve. I to je mnogo od jednog Srema i jedne slučajnosti.

Ono što je najvažnije, a to je Svetozar Matić prevideo, je činjenica da su se svl ovi pevači, pa i Vuk našli u Sremu kao formirani ili pesnički ljudi koji imaju svoj stav prema junačkoj pesmi. Novog u Sremu oni nisu mogli mnogo primiti, niti su primili. Pesme o ustanku ostale su stvar Višnjice i pored njegovog boravka u Sremu. A svemu ovome se ipak mora dodati i to da je bar onim pesmama koje je on objavio, makar i malo, kumovao Vuk.

Gornjim naravno nisu iscrpljeni svi dokazi u korist obaranja teze da kosovske pesme nisu nastale u Sremu. Ponajbolje dokaze pruža pak sam Svetozar Matić. On je našao odnekuda da su kosovske pesme pevali tek oni pesnici koji su bili ili bar imali neke veze sa Sremom. Tako on, utvrdivši da je starac Raško iz Starog Kolašina, konstatiše: „Ali ne samo što Raško nije dao nijednu kosovsku pesmu, nego u Židjanju Ravanice ima i onaj čudni stih (20-ti) „Sjaje noćom kako danjom sunce“ koji upućuje na mogućnost da je Raško pesmu naučio od srpskog pevača“. Neka Svetozar Matić i ne ubraja Židjanju Ravanice u kosovske pesme, to je konačno njegova stvar, ali što mu je onda potrebno da i ovde traži poreklo u Sremu. Valjda ne samo zato da bude sigurniji.

Koliko je daleko išao, a morao je ići, Svetozar Matić, pokazuje i druga konstatacija: da i

„drugi pevač Vukov iz Starog Kolašina, Milija, nije dao ni jednu kosovsku pesmu, kao ni Raško. Kao i Raško on je o kosovkom boju dao samo jedan nagoveštaj u pesmi o Strahinjčiću banu“ (sic!).

Pevači su nesumnjivo putovali. Naravno ne svl i ne u svakim prilikama. Treba pretpostaviti otud da je ponešto starac Raško ili Milija i znao ponešto iz sremačkih pesama ali još više treba pretpostaviti da je ponegde nekom osobenošću kumovao Vuk. Pevač je, to je bar sigurno, uvek bio slobodan da mijenja i stih i reči a samo ga je slika i ideja vezivala. Sigurno je otud da pesma „Smrt majke Jugovića“ nije iz Srema otišla u Hrvatsku. Svetozar Matić za ovo nije našao čak ni formalnih razloga.

Ostaviti treba bez komentara mogućnosti da su pevači isključivo u Sremu mogli naučiti kosovske pesme ali i tome treba dodati da od sremačkih pevača nisu zabeležene te pesme. Treba biti nepismen u poznavanju pučke poezije, pa i poezije uopšte, pa poverovati da bolji pevači uče pesme od slabijih.

Ne treba, međutim običi činjenicu da se Vuk opredjelo za jekavštinu, između ostalog, i zato što su junačke pesme najvećim delom pevane baš na tom narečju. Uostalom zapadna Srbija, istočna Bosna, Hercegovina i severna Crna Gora bile su najudaljenije od svih turskih i nemačkih uticaja pa je normalno otud da se baš na tom terenu našlo takvo pesništvo koje je imalo i najarhajičnije oblike u evropskom smislu te reči. Uz to samo se tako da objasniti i činjenica da je naša junačka pesma i srpska i hrvatska. Samo otuda njena uzajamnost.

Uloga Srema se svrši ovim ne umanjuje. U vreme Vukova rada. U jednom vremenu dakle u njemu su se okupili ljudi koji su mogli doprineti da se sredi ono što će srediti trebal. Od godine 1813 do godine 1815 Srem je zahvaljujući jednoj nesreći uspeo da okupi ono što se inače okupiti verovatno nikada ne bi bilo. Tri godine su bile malo vremena da i u boljim

prilikama utiču na razvitak poezije. Pevači su uz to svoj boravak u Sremu prihvatali tek kao jednu nužnost a kad su već pevali to je bilo otuda što je to vreme tražilo između ostalog i da se peva. Svemu, ovome doprinela je ponešto i Evropa koja je od Vuka tražila uvek novo i novo.

Ne može se najzad negirati ni Vukovo tvrdjenje da „u Srijemu pak i u Bačkoj i u Banatu gusle se danas mogu vidjeti samo u slijepaca“. Treba biti zaista daleko od nauke i poverovati da se Vuk zaboravljao. Treba biti daleko od našeg danas i našeg ovde pa dokazivati da je Srem mogao biti teren na kom su nikle kosovske pesme.

Pitanje porekla kosovskih pesama ostaće još dugo na dnevnom redu. Ono što je danas jasno-ili bi bar trebalo da bude jasnim, to je činjenica da su te pesme pučka poezija. To pučko treba klasno shvatiti. U klasnoj lektvici pak pučani su na najnižoj stepenici. To opet ne znači da oni nemaju svoje civilizacije. Naprotiv. Njihova kultura i njihova civilizacija ravna je svakoj civilizaciji. A jednako tako kao što je buržoazija imala vlastitog Šantića i Rakića, jednako tako kao što mi imamo Klelež i Dačića imao je i pak svoje Rakiće i Klelež. I ne samo što ih je imao nego su naši pučki pevači jednaki i Djuri i Iliću i Crnjanskom i Vasku Popi. A da je to pesništvo vredno pažnje ocelli su već toliki pre nas.

Problem, dakle, nije u iznalaženju novih materijalnih mogućnosti za postojanje jedne ovakve duhovne akcije. Problem je više u priznavanju činjenice. Vuk je toga bio svestran, da je naša junačka, pa i kosovska, pučka pesma. To će reći i ona je klasno opredjeljena poezija. Jer da ona nije takva kako bi se drugice dalo objasniti činjenica da su ponajbolji njeni junaci i iz ovog kosovskog kruga ili nepoznati vlastelini ake su uopšte vlastelini ili su beznačajni feudali (Jug, Miloš Obilić itd. itd.). Svetozar Matić i ne dozvoljava sebi mogućnost ovakve duhovne i literarne akcije pa zato je i daleko od mogućnosti da makar i salgeda problem kome je prisao.

U Novom Sadu, 25 februara 1955 godine

O slikama Slavoljuba Bogojevića

Slikar Slavoljub Bogojević Izlagao je od 12 do 25 maja u Saloni 55 Tribine mladih u Novom Sadu trideset laviranih slika.

I kad ne bude slikao ovako, ovako da mu duh i ruka slobodno, „anarhično“ igraju po sivoj plohi (fotohartije), vertujem, Slavoljub Bogojević se neće odreći, neće moći da se odrekne, ovog fantastičnog likovnog sveta. Jer ovaj izraz je njegov, odgovara njegovoj prirodi, njegovom životnom temperatu, pa svejedno otkuda vukao korene. Ovaj izraz odgovara mornarnom stavu, traženju da taj stav, koji u sebi Slavoljub Bogojević nosi i koji sadrži jednu neodoljivu humorističnu notu, da taj stav bude saopšten adekvatnim likovnim jezikom. Osobenost, što je kvalitet bitno umetnički, prisutan je, nadjen je. Iako, ovo nije celoviti vid stvaranja slikara Slavoljuba Bogojevića. On je baš ponajviše poznat po realističkom, u modernijem značenju te reči, transponovanju. Ovo je interval u njegovom razvoju koji ne mora obavezno da bude nastavljen, čak ni pročišćavanjem i osmišljavanjem većim, ali u koji je on evoluirao i koji nemtinovo ostavlja osetiva na ličnost. Likovni svet je to koji sugestivno deluje, pleni. Fantastika realnosti. Poezija.

Pogledajmo taj svet nošen, lakim povetarcem literature; mada ne one opisnopripovedne, prevaridjene...

Ponegde — pokatkad: čipkasto crnobelo, ko muzičko tkanje, čisto belo, ko zapenuta planinska reka strasti, sa osećajno izvučenim konturama, akcentima konkretnog doživljaja. GLATARA recimo.

Ponegde — ponekad: samo tanko, nežno, toplo povučene linije na svetlosivoj plohi. Naprimjer: ONE VAPE BESKRAJ. Zaista, onim spontano ucrtanim vertikalama i horizontalama, što mogu prestatviliti siluete dalekih

Fantastika

žena ili čaplje u šetnji po ogromnim prostorijama, svejedno, mi čujemo vapaj za beskrjam; susret sa slikom izaziva u nama osećaj beskraja. I fino kretanje po beskraju.

Onda: stvo, sivo da dominira, ko melanolija, ko topo smejanje u popijenoj noći kafanskoj, alkoholičarskoj, ljudskoj. Jer i alkohol je ljudska slabost i bol. Životni problem, dakle, koji treba razrešavati (to će više literatura, i sociologija i medicina pre svega, ali zašto ne i slikarstvo). Onda: stvo sa gustocnim, surrovo i tragično, dramatsko, da na kraju, kako bi izbegao strašnu prazninu apsurdnosti, prepričnutost ili monotoniju, voleći da živi najdinamičnije — kriknuo korničnooperetski, jednim brzim ritmom smene sivog belim, presecanjem linija. Paradoksalno. Ko život cirkuskog klovina koji opominje svojom drhtavom humanost i toplim osećajem za ljude, za oči njihove. Oči. Ta ogledala i jezera čovekove unutrašnjosti doživela su ovde jedan širok, zaljubljen tretman. Samo oči. Zašto da ne. Kao bitnost života i — umetnička inspiracija. Skicom daje Slava oči, deformisano. Jer i talasanje čulnog i misaonog u nama je deformisano, neobičeno kao nadolazeća reka strasti, temperature, pre intervencije svesti, pre upotrebe njenih filtera razumskog, likovnog korisnog. I ruka umetnikova, ne zanatska! kreativna! kreće se disnotatno, i tako na kraju — daće afirmisanu ljetnost čiji je sastavni deo. Skicom i varijacijom Slava Bogojević saopštava, otkriva svoju opsesiju — oči. I sve. I glave i tela ljudska sudbinom, životom prigijećena, i željama vrelim nošena. UDOVICA i sve slike u vezl sa karnevalom i trapezom, ljudskim vratolomljima (činjenim radi egzistencije i po neizbežnom nagonu).

U sivilu tom sadržana je i lirska kontemplacija, razmišljanje i intuicija slikareva.